

THOMAS CISTERCIENSIS

ET

JOANNES ALGRINUS SANCTÆ ECCLESIAE ROMANÆ CARDINALIS

NOTITIÆ

(OUDIN, *Commentarii de scriptoribus et scriptis ecclesiasticis*, tom. II, col. 1574; tom. III, col. 43)

I.

THOMAS, Cisterciensis abbatiae monachus, circa annum 1180 clarus non tantum in hoc archicœnobio, sed etiam in ordine omni Cisterciensi exstitit. Uti vir doctus atque Scripturis volvendis assiduus, quas in manibus perpetuo habebat, menteque jugiter meditabatur, scripsit cum multo labore, ad Pontium Claromontanum episcopum, insignem et prolixum simul *Commentarium libris XII in Cantica canticorum*, cujus epistola dedicatoria incipit: *Vehementer obstupesco, et ultra quam dici possit, admirari non desino*, etc. Prologus incipit, *Tria sunt Epithalamia, primum historicum*, etc. Liber primus incipit, *Osculetur me osculo oris sui. Hæc est vox Synagogæ*, etc., quem vidi ms. in multis bibliothecis abbatiarum ordinis Cisterciensis, imo et impressum Parisiis a. 1521, typis Jodoci Badii Ascensii, et Lugduni iterum a. 1571, et alibi. Tempus quo hunc *Commentarium* scripsit Thomas Cisterciensis conijcere licet ex præfatione ad *Pontium Claromontanum episcopum*. At certum omnino est ex *Gallia Christiana*, tomo II, pag. 528, in *Claromontanis episcopis*, hunc Pontium ex abbate Grandisilvæ et Clarævallis, esse a. 1170 creatum episcopum Claromontanum, quam sedem tenuit usque ad a. 1189, quo moritur die 2 Aprilis. Unde Claromontanus episcopus nominatur a. 1173 in instrumento Silviniacensis abbatiae, anno 1174 in charta S. Martini Turonensis, et a 1175 cum Ainardo Sancti Illidii abbate, cujus successori Pontio confirmat donum ecclesiae de Vabellez. Exstat epistola illius ad Mauritium Parisiensem episcopum et Stephanum S. Evurtii abbatem, quæ est tertia apud Stephanum Tornacensem, quem editiones male *Petrum pro Pontio* appellarunt. Scripsit ergo hoc opus Thomas, inter annum 1173, quo electus est in episcopum Claromontanum Pontius, et annum 1189, quo mortuus legitur die 2 Aprilis. Hunc serius quam par est collocasse videtur Guillelmus Cavus ad annum 1201, in *Historia scriptorum ecclesiasticorum*, pag. 701, quo tempore jam mortuus fuisse videtur, quippe qui jam ab anno 1160 florebat. Dicitur vixisse usque ad annum 1190, imo usque ad 1200.

Scripserunt multi de auctore *Commentarii* præfati, qui fere omnes sunt decepti. Primus omnium

A Carolus de Visch in *Bibliotheca scriptorum ordinis Cisterciensis*, impressa Coloniae-Agrippinae anno 1654, in-4°, apud Joannem Busæum, et Duaci anno 1649, in-4°, apud Joannem Serruvier, auctores hujus *Commentarii* facit tres Thomas diversis locis, paginis nimirum 310 et 312 suæ *Bibliothecæ*, unum Cistercii monachum, alterum Persennæ, ac tertium De Valcellis in diocesi Cameracensi, illosque omnes hujus operis auctores. Deceptus fuit Vischius ex inscriptione mss. codicum hujus *Commentarii in Cantica*, qui sæpissime inveniuntur sub nomine Thomæ Valcellensis, ut in bibliotheca Colbertina cod. 2783, in Victorina Parisiensi, littera F. 18. Secundus, Joannes Lepaige, auctor *Bibliothecæ Præmonstratensis*, lib. 1, cap. 17, pag. 307, quæ Parisiis in-fol. anno 1633 prodiit apud Æbrianum Taupinard. Hic ex affectatione aut fide aliena hunc *Commentarium Thomæ, cuidam canonico Viconiensi Ecclesie* attribuit, ut absque dubio ordinem suum scriptore extraneo ditaret. Cum itaque a. 1680 Viconiæ haud parum temporis hærerem, omnesque insignis olim hujus bibliothecæ manuscriptos codices excuterem, hunc *Commentarium* tenui, volvi, legi: quem anonymum, si solum Thomæ nomen ei appictum excipias, inveni, nec ullam illic litterulam reperi, qua Viconiensi canonico alicui attribueretur. Cum vero in multis jam aliorum ordinum bibliothecis eundem *Commentarium* reperissem, sæpius anonymum, aliquando cum Thomæ istius Cisterciensis expresso nomine, et *Epistola prævia ad Pontium Claromontanum episcopum*: imo et primas tam epistolæ quam præfationis ac libri primi symbolas memoriter possiderem: intellexi statim esse ipsum opus Thomæ, monachi Cisterciensis, tam sæpe a me visum in bibliothecis aliis. Itaque vel bonus Joannes Lepaige opinatus est, quidquid anonymum in mss. inveniebatur Viconiensibus, spectare ad fratres Viconenses; vel alius quis forsitan ex canonicis Viconiensibus satis in sui gratiam credulis ipsum sefellit, quod de Belgis omnibus Francicæ vel Hispanicæ dominationis, absque dissimulatione vel invidia, affirmare licet. Tertius, aperto Marte collatisque signis, *Commentarium* hunc auctori Franciscani ordinis vindicare impo furari ou-

522

nigenis cavillationibus conatus est. Hic Paulus A Reatinus, minorita observantinus, qui zelo in Joannem Scotum suum præpostero, ut Franciscanum hunc quem *doctorem subtilem* appellant, suffuratis adhuc scriptis clariorem cæteris charioremque Fratris Minoribus redderet, ausu temerario, sed irrito tandem conatu, evulgare hunc Commentarium aggressus est Romæ anno 1655. in-folio, ex typographia Stephani Caballi, sub falso ac ficto nomine *Joannis Duns Scoti, doctoris subtilis, super Canticum canticorum Salomonis*. Quod cum rescivisset Joannes Malgorius, Bonæ Combæ monachus et provisor generalis ordinis Cisterciensis in curia Romana, nefariis Pauli Reatini conatibus pro parte ordinis sui se opposuit, impressionemque jam factam sub Joannis Scoti nomine distribuendam prohibuit. Interea nec ab incepto Paulus Reatinus destitit, qui suam audaciam titulum sibi justum reputans, Malgorium Cisterciensem, reum simul et insontem, in causam traxit. Intentata lite, rationibus hinc atque inde prolatis, chartis atque probationibus, ex mss. codicibus ac vetustis editionibus in medium productis, Joannes Duns Scotus hoc *Commentario in Cantica canticorum* destitutus abiit, ac Paul. Reatinus, minorita observantinus confusus, temeritatis et audaciae intolerabilis convictus. *Sententia definitiva in forma publica reverendissimi Patris magistri sacri palatii apostolici, prolata a. 1655, indictione viii, die vero decima quinta Martii, qua definitive pronuntiavit, Librum super Cantica canticorum fuisse et esse compositum, confectum et editum, a R. P. Thoma Cisterciense (1), etc.* Vidi unum ex istis Romæ impressionis exem-

plaribus in-folio, in Bibliotheca Benedictinorum Sancti Germani Parisiensis, ubi a pagina prima ad paginam 403 et ultinam, inscribitur, *JOANNIS DUNS SCOTI IN CANTICA, etc.*; juxta citatam Pauli Reatini minoritæ editionem. Sed frontispicium ac primæ paginæ adjunctus titulus, *THOMAS CISTERCIENSIS IN CANTICA CANTICORUM, opus concionatoribus utilissimum, ad eminentissimum et reverendissimum principem, Jacobum S. R. E. cardinalem Ninium, sacri palatii apostolici præfectum, et sacri ordinis Cisterciensis protectorem clementissimum*. Doluit procul dubio Paulus Reatinus quod Joannem Scotum Sancto Thomæ Aquinatis similem, per furtivam Commentarii hujus in Cantica canticorum substitutionem facere non potuit. Atque utiam ausus similes censura simili comprimerentur, neque tot pro lubitu partiumque studio scriptorum anonymorum parentes invenirentur. Multa hæc quidem, nec brevioribus tamen litem hanc mihi depingere licuit: de quo nos iterum paucis postea ad annum 1220, ubi de Joannis de Abbatisvilla scriptis disseremus. Ut autem suppositionem suam impune et impudenter Paulus Reatinus faceret præfationem operis Pontio Claromontano episcopo factam abstulerat, et nomen Joannis Scoti, qui necdum natus erat tempore hujus episcopi, quo centum et quadraginta circiter annis posterior est, auctoritate propria apposuerat. Agunt de Thoma Cisterciensi Carolus Vischius in *Bibliotheca scriptorum ordinis Cisterciensis*, p. 310; Antonius Possevinus in *Apparatu sacro*; Guillelmus Cavus in *Historia scriptorum ecclesiasticorum* ad annum 1201 male, ut supra diximus.

II.

Joannes ALGRINUS, S. R. Ecclesie cardinalis, Sabiniensis episcopus, cognomento *de Abbatisvilla*, a natali solo, ex hac enim urbe Pontivi primaria oriundus fuit. Doctor theologus Parisiensis, anno 1220 ob doctrinam celebre sibi in Gallis nomen acquisivit. Unde factum ut, probis moribus huic eximie mentis eruditum acceperibus, postea Ambianensis Ecclesie celeberrimæ decanus factus sit, qui ut Albericus quoque in *Chronico* ms. scribit, anno 1225, in archiepiscopum Bisuntinensem, postridie sancti Lucæ evangelistæ consecratus est. Idem Anagninæ a Gregorio IX, qui eum in magisterio scholarum Parisensi noverat, mense Septembris anni 1227 cardinalis creatur tituli Sanctæ Sabine episcopus, statimque ad-cruciatam, ut vocant, adversus Saracenos prædicandam, in Lusitaniam et Hispaniam legatus mittitur. Inde ab eodem ad Fredericum II imperatorem delegatur, quem ad pacis amicas compositiones adduxit. Hic adjecit *breves notas* ad Commentarium prolixum Thomæ Cisterciensis in Cantica canticorum, quarum prologus incipit: *Ad honorem Matris et Filii Cantica canticorum expositurus*, etc., quas cum dicto Commentario Thomæ Cisterciensis libris xii distincto edidit in folio Parisiis anno 1521 Jodocus Badius Ascensius. Has autem *breves notas* dicto Thomæ Cisterciensis Commentario Joannes Algrinus anno 1233, tempore domini Gregorii papæ IX, adjecit, ut indicat citata Parisiensis editio Ascensii, nisi quod plausibilis ac verisimilius est utrumque Commentarium simul jungere in editione allata Ascensio pro Jubitū plauerit. Exstat enim ms. in bibliotheca Parisiensi Choletana cod. 37, *Joannis de Abbatisvilla in Cantica canticorum Expositio a Romana Ecclesia approbata anno 1233*, ut habet manuscripti titulus. Idem

C opus sub nomine *Joannis cardinalis et episcopi Sabiniensis*, ms. in Ultrajectensi bibliotheca, num. 252. K. K. It. idem cum Beda et aliis *super Cantica* num. 243, f., ut Catalogus habet, parte 1, pag. 99, librorum impressorum et manusciporum hujus bibliothecæ, qui anno 1670 in-folio Ultrajecti editus est. Scripsit idem Joannes Commentarium seu Sermones in Psalterium, qui exstant mss. in bibliotheca Clarævallis et Longipontis Litera A. 4, in folio. In qua utraque bibliotheca exstant ejusdem *Joannis de Abbatisvilla Sermones in epistolas et evangelia totius anni*, mss., sicut et in abbatis Sancte Trinitatis Vindocinensis et Beatæ Mariæ de Lyra ordinis divi Benedicti, et alibi sapius. Scripsit igitur *Sermones de tempore et de sanctis per annum*, de quibus ita loquitur Henricus Gandavensis in libro *De scriptoribus ecclesiasticis*, cap. 38: Joannes, dictus de Abbatisvilla, ex magistro theologie Parisiis archiepiscopus Bisuntinus, et inde homæ episcopus cardinalis, scripsit sermones tam de Dominicis quam de festivitibus. Lectiones evangelicas et apostolicas breviter exposuit: post hæc sermones valde prolixos, tot inductis Scripturarum sanctorum testimoniis, quot vix possint memorie commemorari. Habentur *Sermones prolixius compositi*, mss. Cantabrigie in bibliotheca publica, cod. 40, et in archivio collegii Caii, codice 41; *brevis autem compositi* cum solis lectionum et apostolicorum brevibus expositioibus, Oxonii in bibliotheca collegii Lincolnensis, codice 271; Cantabrigie in bibliotheca Pembrochiana, codice 169. It. privatim in bibliotheca baronis Lumleji, cod. 155. Inveniuntur pariter in insignioribus Galliarum bibliothecis, nimirum in Regia Parisensi, cod. 4086, in-fol., qui ferme 400 annorum est, cum tabula materiarum. Incipiunt:

(1) Vide integram sententiam infra.

Cum sacrosancta matre Ecclesia, etc. Sermo primus de Evangelis, Cum appropinquasset Jesus Jerosolymis, etc. Evangelium istud deservit duabus Dominicis, etc. Item cod. 4387, a fol. 19, ad finem et 4512, in-4, 360 annorum. Idem in bibliotheca S. Victoris Parisiensis, littera Q. Q. 18, Sermones de Evangelis, fol. 1. Sermones de Epistolis, fol. 109. Sermones de Sanctorum Festis, fol. 154, etc. Alii item litteris O O O 7, et R. R. 4. In bibliotheca Sancti Germani Parisiensis, cod. 403 et 654, sed male hoc ultimo, sub nomine Joannis de Rupella pro Joanne de Abbatisvilla: nam incipiunt iisdem verbis quibus alii omnes mss. codices, de quibus supra. Denique in celeberrima Colbertina, cod. 1075 et 1744, et in celebri bibliotheca Vallis Lucensis, ordinis Cisterciensis, pulpito 24, Litteris M. it. L.

Reversus Romam anno 1236, vel potius 1237, quarto Kalendas Octobris obiit, de quo vide Franciscum Chiffetium in *Gallia Christiana* fratrum Samaritanorum, tomo primo, verbo *Bisontinenses archiepiscopi*; et Jacobum Chiffetium in opere inscripto: *Vesuntio Segnanorum metropolis*. Exstant apud Mathæum Westmonasteriensem, ad annum 1237, litteræ magistri Joannis de Columna, cardinalis diaconi, ad Ottobonum, legatum hoc anno apostolicum in Angliâ, Sancti Nicolai in Carcere Tulliano diaconum cardinalem, de statu Romanæ Ecclesiæ, a qua Græci sese recenter divulserant, quæ Joannem de Abbatisvilla cardinalem hoc anno mortuum esse testantur; quibus in litteris honorabilem facit M. Joannis de Abbatisvilla doctoris Parisien-

sis, olim archiepiscopi Biamini, postea cardinalis episcopi Sabinensis mentionem. « Accedit, inquit, ad doloris cumulum, nobilis illa columna, quæ tam magnifice structuram Ecclesiæ sustentabat, recolendæ videlicet memoriæ dominus Sabinensis, subito subtractus de medio: molestiæ dolore primum percussus, ac postremam infirmitate lenta vexatus abiit in Domini potentias ingressurus, ruinæ casum occasionaliter matri relinquens, cum genuitu et mœrore. » Causa mœroris præcipua erat schisma Græcorum qui, expulso imperatore suo Latino Balduino, Petri Antissiodorensis comitis filio, Germanum patriarcham Constantinopolitanum constituerant antipapam, et veteribus erroribus novos addiderant. « Visa, inquit, tanta malitia et oppressione, erigitur Græca Ecclesia contra Romanam, imperatorem suum expellendo, et soli archiepiscopo suo Constantinopolitano, nomine Germano, obediendo, qui procaciter Græcorum errores non tantum veteres, imo novos et adiuventos diffundens, enormiter a religione catholica delirat. » Agunt de Joanne Abbatisvillensi Henricus Gandavensis in libro *De scriptoribus ecclesiasticis*, cap. 38; Aubertus Miræus ad dictum caput in scholiis suis; Antonius Possevinus tomo I *Apparatus sacri*, fol. 810; Sæculum V *Historiæ universitatis Parisiensis*, ad annum 1237, fol. 163, et in Catalogo illustrium academicorum, fol. 692; Guillelmus Cuvus in *Historia litteraria Scriptorum ecclesiasticorum*, ad annum 1227, pag. 713, ubi male ipsum anno 1236 mortuum scribit.

SENTENTIA DIFFINITIVA IN FORMA PUBLICA

REVERENDISSIMI PATRIS MAGISTRI SACRI PALATII,

Qua diffinitive pronuntiavit librum super Cantica canticorum fuisse, et esse compositum, confectum, et editum a Reverendo Patre Thoma Cisterciense,

Et erronee, ac perperam per R. P. Paulum Reatinum Minoritam, et alios litis consortes procuratum fuisse et esse, imprimi, et publicari sub nomine Scoti, cum inhibitione ne sub nomine Scoti imprimatur, vendatur, et usu recipiatur, sed sub solo nomine Thomæ Cisterciensis.

In nomine Domini. Amen.

Præsenti publico instrumento cunctis ulique pateat evidenter, et sit notum quod anno a Nativitate D. N. JESU CHRISTI millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto, indictione octava, die vero decima quinta Martii, Sede vacante sel. rec. Innocentii papæ decimi, Pro Rev. P. Joanne Malgoirez Procuratore generali Ord. Cistercien. principali sive etc. contra Rev. P. Paulum Reatinum Ordini. Min. Observan. S. Francisci nominibus etc. Carolus Eminentiss. D. Cardinalis Vicarii Mandatarius se die undecima ejusdem coram Sac. Palatii Apostolici Magistro eundem citasse ad viden. prævia repositione a quocumque decreto præjudiciali reiterari omnes, et singulos terminos substantiales nulliter, et inculcate tentos in vim quarumcunque facultatum viden. instantem absolvi a censuris ad effectum concludendum, et audiendum sententiam diffinitivam ad p. d. instante eodem principali sive etc. Idem petit, et obtinuit ut supra, nec non concludi, pronuntiari, et sententiarum prout in Cedula quam præ manibus dictus Reverendissimus Pater Magister habens, vidit, legit, et subscripsit, et deinde mihi consignavit tenoris inferius registrandi, super quibus etc. Actum in Monte Quirinali, et stantiis habitationis dicti Reverendiss. P. Magistri, presentibus Fr. Antonio Posterla Romano Ord. Præd. et D. Sebastiano Trifoglio Nepesino testibus, ad prædicta omnia, et singula vocatis, habitis specialiter, atque rogatis. Tenor vero supradictæ Cedulae de qua supra fuit facta mentio, talis est prout infra sequitur, videlicet, CHRISTI nomine invocato pro Tribunali sedentes, et solum Deum præ oculis habentes, per hanc nostram diffinitivam sententiam quam de jurisperitorum consilio ferimus in his scriptis in causa, et causis, quæ primo, et in prima inter R. P. Paulum Reatinum Ordinis Minorum Observan. S. Francisci, et litis consortes actores ex una, et Rev. P. Joannem Malgoirez Procuratorem generalem Ordinis Cistercien. reum conventum, de et super impressione, et publicatione Libri intitulati super Cantica Canticorum sub nomine Scoti, et declaratione non fuisse compositum, et confectum a Rev. P. Thoma Cistercien. rebusque aliis etc. coram nobis versæ